

Een nieuwe Schrijfwijzer

(Dit artikel is in licht gewijzigde vorm verschenen in Tekstblad, september 2012, p. 32-33.)

Onlangs verscheen de vijfde, geheel herziene druk van de Schrijfwijzer. De redactie van Tekstblad vroeg zich af wat de toegevoegde waarde van deze nieuwe uitgave is. We vroegen het Jan Renkema, en deze bijdrage vormt zijn antwoord.

Wat is er veranderd? Het is nu een boek plus site, ruim 500 pagina's papier en ongeveer evenveel tekst op de site. In het boek is de behandeling van het CCC-model uitgebreid, met o.a. een keuze uit zeventig richtvragen, en een intakeformulier voor een schrijfoopdracht. Ook is er meer aandacht voor stijlverschillen, en worden nieuwe kwesties (beknopt) behandeld, bijvoorbeeld 'schrijven voor het scherm'. Verder is de structuur verbeterd, en kan men via de zoekmachine op de site nog sneller zoeken. Op de site staan, ten behoeve van het onderwijs, een kleine 300 oefeningen en tekstanalyses. Ook is een verwarwoordenboek opgenomen met zo'n 500 woordparen (plaats-plek, bloot-naakt, enz.). Deze onderdelen zijn makkelijk uitbreidbaar. De site biedt verder korte video-presentaties, een taalvragen top 33, en op termijn een forum. – Tot zover alle letters. Ik wil het graag hebben over het wit van de pagina of de achtergrond van het scherm.

In de jaren negentig las ik een interview met cellist Anner Bijlsma, die voor de tweede keer de cello-suites van Bach had opgenomen. Over zijn eerste opnamen van een jaar of tien daarvoor was hij niet meer tevreden. Hij sprak over nieuwe strijktechnieken, voor mij eerst nauwelijks hoorbaar. In die jaren bezocht ik ook de kapel van Ronchamp (Noordoost-Frankrijk of Noord-Oost Frankrijk?). Nog nooit was ik in zo'n ontroerende ruimte geweest. De architect Le Corbusier gaf ooit een interview waarin hij zei dat de schoonheid van de schepping pas zin krijgt als je die meet. Uiteraard kan ik me niet met deze kunstenaars meten, maar het zijn wel voorbeelden gebleven: steeds weer nieuwe stijltechnieken inzetten om de orde te laten zien in de schoonheid van de taal.

Mijn stijl was ietwat archaisch geworden: 'Hoed u voor' en 'Dit valt bezwaarlijk als fout aan te merken', 'nog zo wat ongerechtigd', enz. Mijn taalgebruik was af en toe ook vreemd: in een voorbeeld had ik het over 'schoolblijven' terwijl kinderen en leerkrachten nu doorgaans 'nablijven' zeggen. Er zijn maar weinig zinnen waarin niets is veranderd. En af en toe moest ik ook een constructie kiezen waardoor de lezer langzamer gaat lezen. Daar kwam nog bij dat boekpagina's vaak niet geschikt zijn als schermpagina's. Ik heb een nieuwe scherm-bondigheid en digitale strakheid moeten inoefenen.

Hun hebben bewijslast

Ik ging me ook steeds meer ergeren aan mensen die zich aan taal ergeren. Bijvoorbeeld dat yup-ouders nu spreken over de *kids*, of dat *bewijslast* wordt gebruikt in de betekenis 'bewijs', of dat *het boek* wat fout is. Met toenemende weerzin heb ik discussies gevolgd over *hun hebben*. Hoe sommige opiniemakers (ook taalkundigen) hierover praten. Ik ben het steeds lastiger gaan vinden om over taal te spreken met mensen die niet van taal houden. Taalverloedering? Daar klaagt elke oudere generatie over. Wat is er tegen (mooie) sms-taal? O, en dan de journalistieke tegenwerping: dus u vindt dat alles mag? Nee, natuurlijk niet! Ons kent ons. Ik zal nooit adviseren om *hun hebben* te schrijven omdat er altijd lezers zijn die daarom minder aandacht hebben voor de inhoud van de tekst. Maar ik vind *hun* in onderwerpspositie heel interessant, en wil dan graag een verklaring vinden.

En dan al die vragen over taalkwesties. Als er twee vormen zijn, zeg *polietsie* en *polisie*, dan zal er toch wel één fout zijn, vindt de taalgebruiker. Maar dan worden er door gezaghebbende taalgebruikers wel heel veel fouten gemaakt. En is *omdat* in plaats van *doordat* echt zo fout? Waarom nemen we geen genoegen met *omdat* in situaties waarbij het verschil tussen reden en oorzaak niet ter zake doet. Langzamerhand ben ik gaan inzien dat ik onzekere taalgebruikers beter help wanneer ik ze wijs op de schoonheid van ons taalsysteem. En passant kan ik er dan op wijzen dat het interessant is om na te gaan of *polisie* iets zegt over (dialectische) afkomst of taalsfeer of een onderscheid Nederlands-Vlaams.

Heel jammer is wel het verdwijnend inzicht in taal. Ook eerstejaars letteren weten zich nauwelijks raad met termen als lijdend voorwerp en naamwoordelijk gezegde. Er komt pas een begrijpende glimlach op hun lippen als ik ze naar het onderscheid vraag tussen *Jan eet een ei* en *Jan is een ei*. En zo'n glimlach helpt wel een beetje, want het begrippenapparaat voor taalstudie hebben ze nodig om het waarom van al die taalregels te doorgronden. Neem de tussen-n-regeling. Voor een goed begrip moet iemand weten waarom er onderscheid gemaakt wordt tussen een samenstelling (*ideeënboek*) en een afleiding (*ideeëloos*), en waarom er dan toch nog onderscheid kan zijn tussen *grenzeloos* (vertrouwen) en *grenzenloos* (Europa).

Ik denk dat ik het meest veranderd ben in normbesef. Een norm heb je nodig wanneer je onzeker bent, wanneer je niet weet of je zus of zo moet doen, bijvoorbeeld kleding op een begrafenis, of wanneer iemand de taal anders gebruikt dan jij. Maar waarom hebben we eigenlijk normen? Wat zou er gebeuren als ieder zijn eigen individuele norm had? Er is een prachtige metafoer, die ik tegenkwam in een boek van Keller over taalverandering. Wat doen mensen als ze op een plein een act van een goochelaar of vuurspuwer willen bekijken. Ze blijven niet ieder ergens in de buurt staan, maar ze vormen een kring of iets wat daarop lijkt. Waarom doen ze dat? Zo hebben ze ieder voor zich maximaal zicht en laten ze maximaal ruimte voor andere toeschouwers. Ik vermoed dat dit gedrag ten diepste ook ten grondslag ligt aan taalgebruik. En daarbij komt voor taalgebruik dan nog speciaal het spanningsveld tussen taal als bindmiddel en taal als expressiemiddel, tussen convergentie en divergentie, tussen homogeniteit en heterogeniteit. In deze nieuwe versie van de Schrijfwijzer heb ik – zonder deze woorden te noemen – geprobeerd opnieuw orde in schoonheid te scheppen in het spanningsveld van gemeenschappelijkheid en eigenheid.

Jan Renkema

Erelid van Tekstnet, beroepsvereniging van tekstschrijvers